

dr Marlena Blicharz

Akademia Sztuki Wojennej
e-mail: m.blicharz@akademia.mil.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8629-784X>

dr Dawid Pająk

Małopolska Uczelnia Państwowa im. rtm. Witolda Pileckiego w Oświęcimiu
e-mail: dawid.pajak@mup.edu.pl
<https://orcid.org/0009-0008-1023-5571>

Uwarunkowania społeczno-kulturowe zjawiska korupcji na przykładzie wybranych państw europejskich i azjatyckich

THE SOCIOCULTURAL DETERMINANTS OF CORRUPTION: A STUDY BASED ON SELECTED
EUROPEAN AND ASIAN COUNTRIES

Summary

This article analyzes the phenomenon of corruption and its cultural and social determinants, using the examples of the Scandinavian countries, India, and China. Corruption is understood as the misuse of one's position or power to gain private benefits. The authors point out that this phenomenon weakens democracy, hinders economic development, exacerbates social inequalities, and undermines trust in public institutions. Attention is drawn to the forms of corruption and their consequences for the state and society. Particular attention is paid to the influence of cultural factors on the perception of corruption. In Scandinavia, high levels of public trust, institutional transparency, and cultural norms limit the occurrence of corruption, whereas in Asian countries, the tradition of gift giving and networks of social interdependence foster it. In India, social inequalities and the historical caste system play a significant role, while in China, guanxi relationships based on reciprocity and loyalty are important. The authors emphasize that effectively combating corruption requires transparent institutions, a strong civil society, and education that fosters ethical attitudes.

Keywords: corruption; security; culture; Europe; Asia

Streszczenie

Artykuł analizuje zjawisko korupcji oraz jego kulturowe i społeczne uwarunkowania na przykładzie państw skandynawskich, Indii i Chin. Korupcja rozumiana jest jako nadużywanie stanowiska lub władzy dla osiągnięcia prywatnych korzyści. Autorzy wskazują, że zjawisko to osłabia demokrację, hamuje rozwój gospodarczy, pogłębia nierówności społeczne i podważa zaufanie do instytucji publicznych. Zwrócono uwagę na formy korupcji i ich konsekwencje dla państwa i społeczeństwa. Szczególną uwagę poświęcono wpływowi czynników kulturowych na postrzeganie korupcji. W Skandynawii wysoki poziom zaufania społecznego, transparentność instytucji i normy kulturowe ograniczają występowanie korupcji, w krajach Azji sprzyja jej tradycja wręczania prezentów oraz sieci zależności społecznych. W Indiach istotną rolę odgrywają nierówności społeczne i historyczny system kastowy, w Chinach znaczenie mają relacje *guanxi* oparte na wzajemności i lojalności. Autorzy podkreślają, że skuteczna walka z korupcją wymaga przejrzystych instytucji, silnego społeczeństwa obywatelskiego oraz edukacji kształtującej postawy etyczne.

Słowa kluczowe: korupcja; bezpieczeństwo; kultura; Europa; Azja

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istoty zjawiska korupcji, a także różnic w zakresie jej postrzegania w życiu codziennym oraz w przestrzeni publicznej w wybranych krajach, które charakteryzują się odmiennymi kulturami i sposobami organizacji społeczeństwa. Podjęto próbę przybliżenia czynników wpływających na zjawisko korupcji i jej większą obecność w jednych krajach niż w innych. W celu odpowiedzi na pytanie o podstawy i uwarunkowania kulturowo-cywilizacyjne zjawiska przeprowadzono analizę porównawczą państw skandynawskich, charakteryzujących się przejrzystością instytucji państwowych, oraz Indii i Chin – państw azjatyckich borykających się z problemem znacznej korupcji. Różne postrzeganie i rozumienie tego zjawiska ma przełożenie na walkę z nim bądź też wiąże się z nieoczywistą akceptacją i przyzwoleniem na jego powszechne występowanie. Problem badawczy został więc wyrażony w formie pytania: Jak uwarunkowane jest zjawisko korupcji w wybranych państwach Europy i Azji? W pierwszej części artykułu wprowadzono do tematyki i wyjaśniono rozumienie zjawiska, które jest przedmiotem badań. Zwrócono także uwagę na kluczowe wskaźniki stanu korupcji w poszczególnych krajach. W kolejnej części przedstawiono rodzaje korupcji oraz jej wpływ na społeczeństwa, instytucje oraz państwa. Zaprezentowano także podział cywilizacji według klasyfikacji Samuela Huntingtona oraz jej znaczenie w kontekście analizy korupcji. Zwrócono uwagę na tocząca się dyskusję co do zasadności teorii zderzenia cywilizacji.

Autorzy przeprowadzili badania jakościowe, które wykorzystano w niniejszym artykule. Zastosowano następujące metody: analizę i krytykę piśmiennictwa, bada-

nia dokumentów, a także obserwację¹. W przeglądzie literatury dostrzeżono znaczną liczbę badań podejmujących tematykę korupcji jako problemu globalnego. Literatura przedmiotu jest obszerna, jednak jej gros dotyczy socjologicznych oraz kryminologicznych aspektów korupcji, jej specyfiki, klasyfikacji oraz regulacji prawnych. Znacznie mniej uwagi poświęca się kulturowym i społecznym uwarunkowaniom tego zjawiska, co stało się dodatkowym asumptem do podjęcia tego tematu.

1. Istota korupcji

Korupcja nie jest problemem nowym, a sam termin (łac. *corruptio* – zepsucie) był znany i analizowany już w czasach antycznych². Starożytni filozofowie zajmowali się korupcją szczególnie w jej wymiarze politycznym. Platon analizował zjawisko w swoim dziele *Państwo*, Arystoteles w *Polityce*. Zdaniem pierwszych filozofów korupcja polegała w dużej mierze na tym, że władcy sprawowali władzę w celu realizacji własnych, indywidualnych lub zbiorowych bądź też frakcyjnych interesów, a nie dla dobra ogółu i zgodnie z prawem lub przynajmniej zgodnie z prawnie zapisanymi zasadami moralnymi. Odniesienia do zjawiska, które należałoby sklasyfikować jako korupcyjne, znalazły się również w Piśmie Świętym³.

Współcześnie zjawisko korupcji i jej negatywny wpływ są identyfikowane znacznie szerzej niż w domenie polityki. Zgodnie z definicją Banku Światowego,

korupcją jest nadużywanie urzędu publicznego dla osiągnięcia prywatnych korzyści – obejmuje szeroki zakres zachowań, od przekupstwa po kradzież środków publicznych. [...] Zwykle występuje w krajach o słabych instytucjach, często dotkniętych niestabilnością i konfliktami⁴.

Korupcja podważa zaufanie, osłabia demokrację, utrudnia rozwój gospodarczy i pogłębia nierówność, ubóstwo, podziały społeczne i kryzys środowiskowy. Jest zjawiskiem negatywnym, hamującym rozwój, ukierunkowanym na indywidualne korzyści.

-
- 1 Obserwacja jako metoda badawcza obejmująca celowe rejestrowanie zachowań była prowadzona podczas półrocznego pobytu autorki w Azji. Obejmowała systematyczną analizę działań społecznych w naturalnym środowisku.
 - 2 Zob. „Corruption”, Stanford Encyclopedia of Philosophy, 13 października 2023, dostęp 21 grudnia 2025, <https://plato.stanford.edu/entries/corruption/>.
 - 3 Zob. Piotr Wiatrowski, „Zjawisko korupcji i jego penalizacja w ujęciu historycznym (cz. I)”, *Palestra* 51, nr. 7–8 (2006): 185.
 - 4 „Anticorruption Fact Sheet”, World Bank Group, 19 lutego 2020, dostęp 10 sierpnia 2025, <https://tiny.pl/npj6q1b7>.

Stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i gospodarki narodowej oraz narusza wolność rynkową⁵.

Analizą zjawiska w ujęciu globalnym zajmuje się organizacja Transparency International, która od 1995 roku opracowuje roczny raport Corruption Perceptions Index (CPI)⁶. Klasyfikuje on 180 krajów⁷ i terytoriów z całego świata według postrzeganego poziomu korupcji w sektorze publicznym. Wskazuje na stopień skorumpowania – w opinii ekspertów i biznesmenów – sektora publicznego każdego z tych krajów. Wyniki CPI są podawane w skali od 0 (bardzo skorumpowany) do 100 (bardzo czysty, bez korupcji). Kraje z dobrze chronionymi wolnościami obywatelskimi zazwyczaj uzyskują wyższe wyniki. W celu opracowania CPI dla każdego kraju zbierane są dane z co najmniej 3 odrębnych źródeł pochodzących z 13 różnych badań i ocen korupcji. Tabela 1 przedstawia niektóre kraje ujęte w CPI 2025, wybrane zgodnie z najwyższą oraz najniższą klasyfikacją i uznane za istotne dla treści niniejszego artykułu.

Tabela 1. Wskaźnik CPI 2025

Wynik	Kraj	Ranking
89	Dania	1
88	Finlandia	2
84	Singapur	3
81	Nowa Zelandia	4
81	Norwegia	4
80	Szwecja	6
80	Szwajcaria	5
78	Luksemburg	8
78	Niderlandy	9
77	Niemcy	10
77	Islandia	10
77	Australia	12

ciąg dalszy na następnej stronie

-
- 5 Andrzej Wawrzusiszyn, „Społeczna percepcja korupcji: Norma czy zagrożenie bezpieczeństwa?”, w *Korupcja a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej* (Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, 2013), 135–147.
 - 6 Transparency International, „Corruption Perception Index 2025”, dostęp 5 lutego 2026, <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>.
 - 7 W pierwszym raporcie w 1995 roku ujęto 41 państw. Na przestrzeni lat ich lista znacząco się zwiększała.

Tabela 1. Wskaźnik CPI 2025 (cd.)

Wynik	Kraj	Ranking
76	Estonia	12
76	Hong Kong	13
71	Japonia	18
63	Korea Południowa	31
59	Litwa	28
56	Czechy	39
53	Polska	52
48	Słowacja	61
52	Malezja	47
43	Chiny	76
38	Indie	96
34	Indonezja	109
32	Filipiny	120
13	Erytrea	177
13	Libia	177
10	Wenezuela	180

Źródło: opracowanie własne na podstawie Transparency International, „Corruption Perception Index 2025”.

Według wskaźników CPI 2025 kraje o wysoko rozwiniętych gospodarkach zazwyczaj są sklasyfikowane najwyżej. Wśród wzorcowych w zakresie walki z korupcją znajdują się m.in. państwa skandynawskie i Europy Zachodniej. Krajami o najniższym wskaźniku są np. pogrążone w kryzysie: Sudan Południowy, Somalia, Wenezuela czy Libia.

Należy jednak nadmienić, że znaczenie postępu ekonomicznego jest niejednoznaczne w kontekście eliminacji zjawiska korupcji. Rozwój gospodarczy kraju powoduje poprawę bytu społeczeństwa, wobec czego zmniejsza się skala tzw. korupcji przetrwania. Jednakże współczesna przestępczość ekonomiczna charakteryzuje się coraz doskonalszym stopniem organizacji. Obejmuje wiele form, co umożliwia efektywną, a przy tym jednocześnie dyskretną realizację działań przestępczych na znacznych obszarach, przy zaangażowaniu licznych podmiotów i przy wsparciu skomplikowanych narzędzi technicznych, logistycznych, a nawet instytucji i instrumentów finansowych

na poziomie międzynarodowym⁸. Z tego też względu posiadanie silnych instytucji oraz przejrzystego prawa jest warunkiem koniecznym, aby państwo, również to o wysoko rozwiniętej gospodarce i bogatej tradycji demokracji, mogło być uznane za transparentne i praworządne.

2. Rodzaje korupcji

Korupcja, klasyfikowana według wielorakich kryteriów, zawsze jest rodzajem nieuczciwości lub przestępstwa popełnianym przez osobę lub organizację, której powierzono stanowisko władzy, w celu uzyskania nielegalnych benefitów lub nadużycia władzy dla własnej korzyści. Szkodliwość korupcji spowodowała, że za przestępcze uznane jest zarówno samo złożenie propozycji wręczenia korzyści majątkowej lub osobistej, żądanie takiej propozycji przez osobę pełniącą funkcję publiczną, jak też dokonanie wręczenia-przyjęcia przy obopólnej aprobacie obydwu stron⁹. Formy zjawiska obejmują: przekupstwo, wymuszenia i niewłaściwe wykorzystanie informacji poufnych. Pojawiają się tam, gdzie występuje obojętność społeczności lub brak polityki egzekwowania. Wybrane rodzaje korupcji oraz zachowań korupcyjnych, a także sektorów i miejsc (Types, Actions, Sectors, Places; TASP), w których jest najczęściej demaskowana, przedstawia tabela 2¹⁰.

Specyficznym rodzajem działań korupcyjnych, który nie został wymieniony w tabeli 2, jest ingerowanie w wydarzenia sportowe oraz ustawianie przebiegu wydarzeń sportowych, tzw. *match fixing*. W wyniku tego procederu jeszcze przed datą rozpoczęcia wydarzenia sportowego znany jest jego wynik. To także zawieranie zakładów bukmacherskich w celu osiągnięcia korzyści finansowych¹¹. Wszelkie działania naruszające zasady *fair play* i uczciwej rywalizacji, w tym także stosowanie dopingu czy

8 Marcin Rosiak, „Diagnoza czynników korupcyjnych w środowisku służby i w pracy w Służbie Więziennej”, *Law, Education, Security*, Special Issue 1 2024, 233–249, <https://doi.org/10.52694/ThPSR.2024.10>.

9 Piotr Hac, „Ewolucja systemu zwalczania korupcji w Polsce po 1990 roku jako czynnik zwiększający ochronę prawną osób pełniących funkcje publiczne”, w *Wyzwania i zagrożenia w działalności funkcjonariuszy publicznych w zakresie bezpieczeństwa publicznego w Polsce: Wybrane aspekty*, red. Tomasz Kośmider i Julia W. Tocicka (Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, 2023), 94.

10 Adam Graycar, „Corruption: Classification and Analysis”, *Policy and Society* 34, nr 2 (2015): 87–96, <https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2015.04.001>.

11 Marlena Blicharz i Dawid Pająk, „Rola organizacji sportowych i organów ścigania w zwalczaniu matchfixingu: Perspektywa europejska i azjatycka”, *Wiedza Obronna*, Early View 2026, <https://doi.org/10.34752/52D91113>.

kumoterstwa i nepotyzm przy powoływaniu zawodników do kadry, klasyfikowane są również jako korupcja¹².

Tabela 2. Przykłady TASP

Rodzaj	Działanie	Sektor	Zasięg/miejsce
łapówkarstwo	mianowanie	budownictwo	kraje
wymuszanie	personelu	ochrona zdrowia	regiony
przywłaszczenie	zakupy towarów	administracja	miejsce pracy
wykorzystywanie	dostawa	podatkowa	
pozycji	oprogramowania lub	energetyka	
nadużycie uprawnień	usług	ochrona środowiska	
konflikt interesów	wytwarzanie dóbr	leśnictwo	
protektorat	odbudowa	system prawny	
nadużycie informacji	działania kontrolne	cia i migracja	
nepotyzm	(przyznawanie	pomoc w przypadku	
klientelizm	licencji)	katastrof	
faworyzowanie		edukacja	

Źródło: Graycar, „Corruption”, 90.

Należy zauważyć, że korupcja może być uprawiana zarówno w sposób bierny, jak i czynny. Korupcją czynną jest czyn dokonany w ramach prowadzenia działalności gospodarczej, polegający na obiecywaniu, oferowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub przez pośrednika, osobie, która w jakimkolwiek charakterze kieruje lub pracuje w podmiocie sektora prywatnego, nienależnej korzyści na rzecz tej osoby lub dla osoby trzeciej, aby osoba ta dokonała lub powstrzymała się od dokonania jakiegokolwiek czynności, naruszając swoje obowiązki służbowe. Korupcja bierna to dokonanie umyślnie w ramach prowadzenia działalności czynu, polegającego na żądaniu lub przyjmowaniu korzyści na rzecz tej osoby lub osoby trzeciej, aby osoba ta dokonała lub powstrzymała się od działania co do czynności, naruszając w ten sposób swoje obowiązki służbowe¹³. Korupcją bierną jest przyjmowanie korzyści majątkowej lub innej przez osobę pełniącą funkcję publiczną w zamian za określone działania lub zaniechania. Korupcji czynnej dopuszcza się ten, kto proponuje korzyści w celu osiągnięcia określonego wpływu. Czynniki, które wywołują korupcję, można wyróżnić jako te bezpośrednio ją wywołujące oraz pośrednie, sprzyjające zjawisku. Czynniki bezpośrednimi są regulacje i zezwolenia, system podatkowy, możliwość zapewnienia towarów i usług po cenach

12 Karion Smolarek, „Korupcja w sporcie”, *Kwartalnik Policyjny*, nr. 1–2 (2023): 89–91.

13 Marek Mączyński, „Prawa i obowiązki osób pełniących funkcje publiczne”, w *Korupcja i antykorupcja: Wybrane zagadnienia*, red. Jerzy Kosiński i in., t. 2 (Centralne Biuro Antykorupcyjne, 2012), 44–45.

niższych niż rynkowe, finansowanie partii politycznych. Czynnikiem pośrednim są m.in. jakość administracji oraz poziom płac w sektorze publicznym, system kar, poziom kontroli wewnątrz instytucji, a także jakość przywództwa. To, jakie kompetencje posiada kadra kierownicza, jakie wzorce etyczne wyznacza oraz jaka panuje kultura organizacyjna, wpływa na występowanie zjawiska korupcji, gdyż ustanawia panujące standardy.¹⁴ Czynniki pośrednie powodują, że działania korupcyjne nie spotkają się z dotkliwymi konsekwencjami, nawet jeśli zostaną odkryte.

3. Konsekwencje korupcji

Konsekwencje korupcji negatywnie wpływają na rozwój kraju oraz instytucji, powodując ich osłabienie oraz niszcząc zaufanie do organów władzy, służb publicznych i funkcjonariuszy. Korupcja podważa demokrację i praworządność, a w konsekwencji nepotyzmu prowadzi do nieefektywności instytucji. W szerszej perspektywie dochodzi do utraty publicznych funduszy, defraudacji, a następnie odpływu inwestorów zagranicznych, niechętnych do lokowania środków w nieprzewidywalnym środowisku. Straty ekonomiczne i nieefektywność w sposób bezpośredni wpływają na straty społeczne, gdyż wraz z obniżeniem standardów administracji publicznej, opieki zdrowotnej i poziomu edukacji, pogłębiają się dysproporcje w społeczeństwie, potęgują biedę i nierówności, a jakość usług publicznych ulega znacznemu pogorszeniu. W wyniku tego dochodzi do polaryzacji społecznej. W przypadku pogłębianego problemu korupcji następują: normalizacja zachowań nieetycznych, rozwój przestępczości zorganizowanej, a nawet terroryzmu oraz zapaść wartości moralnych, co prowadzi do całościowej degradacji systemu i niezdolności do sprawnego działania państwa¹⁵.

W tym względzie nie można pominąć kwestii zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego. Obszar ten, który niewątpliwie stanowi przedmiot wyjątkowej troski państwa, jest również narażony na korupcję. Stanowi ona problem także w instytucjach będących fundamentem systemu bezpieczeństwa narodowego, mających na celu sprawne funkcjonowanie państwa¹⁶.

Od korupcji nie pozostają całkowicie wolne służby mundurowe w średnio i wysoko rozwiniętych państwach, chociaż na przestrzeni lat obserwowana jest poprawa

14 Vito Tanzi, „Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures”, *IMF Working Papers* 98, nr 63 (1998): 1–39, <https://doi.org/10.5089/9781451848397.001>.

15 Blake E. Ashforth i Vikas Anand, „The Normalization of Corruption in Organizations”, *Research in Organizational Behavior* 25 (2003): 1–52, [https://doi.org/10.1016/s0191-3085\(03\)25001-2](https://doi.org/10.1016/s0191-3085(03)25001-2).

16 Zob. Paweł Chodak, red., *Korupcja a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej* (Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, 2013).

sytuacji w tym zakresie. Przypadki korupcji zdarzają się w szeregach policji, służby więziennej, służby granicznej czy innych. Zachowania korupcyjne w przypadku służb państwowych, poza negatywnymi konsekwencjami tego zjawiska *sensu stricte*, wpływają negatywnie także na medialny obraz formacji¹⁷.

4. Postrzeganie zjawiska korupcji w różnych kręgach cywilizacyjnych

Rozumienie korupcji różni się istotnie w zależności od kręgu cywilizacyjnego. Samuel Huntington w swoim dziele *Zderzenie cywilizacji* podzielił świat na osiem kręgów cywilizacyjnych: zachodni, konfucjański, japoński, islamski, hinduistyczny, słowiańsko-prawosławny, latynoamerykański i afrykański¹⁸. Tezy Huntingтона zakładają, że po zimnej wojnie konflikty będą przyjmowały formę walki cywilizacji pomiędzy sobą, a ich przyczynę stanowiąc będą kwestie kulturowo-religijne jako źródło zasadniczych różnic między nimi¹⁹. Cywilizacje rozwijały się niezależnie od siebie, w innym kontekście historycznym, społecznym, religijnym i geograficznym, w konsekwencji czego zostały inaczej ukształtowane. W zależności od kręgu cywilizacyjnego, który jest analizowany, język, wierzenia, religie, tradycje oraz zwyczaje charakteryzujące daną zbiorowość, w tym również te dotyczące obdarowywania wzajemnego, są zupełnie inne²⁰. Teoria zderzenia cywilizacji trafnie obrazuje, że zwyczaje związane z wręczaniem prezentów różnią się pomiędzy regionami świata. Kluczowym założeniem jest fakt, iż różnice pomiędzy społeczeństwami są przede wszystkim uwarunkowane tradycjami kulturowymi i religijnymi, a nie politycznymi czy ekonomicznymi.

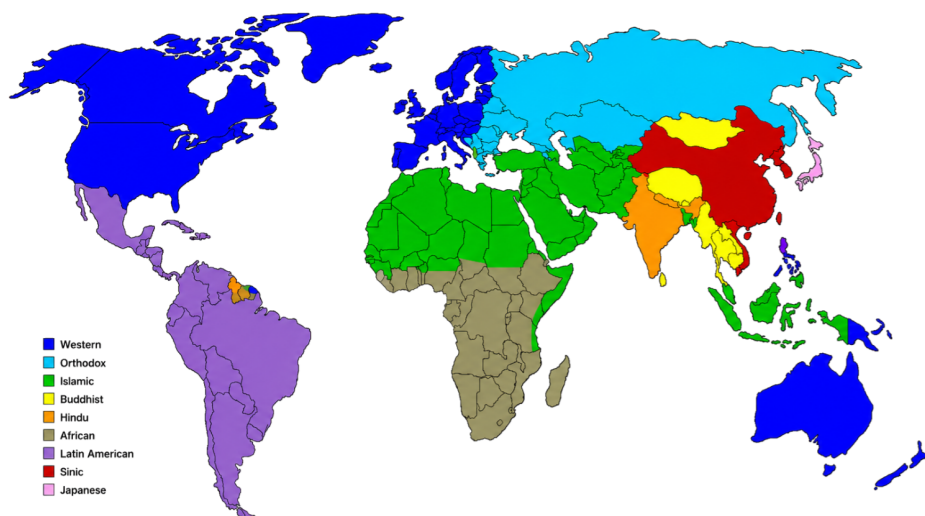
W społeczeństwach z kulturą rytualnego dawania prezentów granica między akceptowalnymi a nieakceptowalnymi podarunkami jest często trudna do wytyczenia. W zależności od szerokości geograficznej te same zachowania mogą być postrzegane zupełnie inaczej i posiadać inny kontekst. W kulturach Azji Wschodniej wzajemne obdarowywanie się prezentami jest kluczowe we właściwym budowaniu interakcji społecznych i zawodowych. Ten ceremoniał niekoniecznie ma na celu osiągnięcie indywidualnego zysku, ale jest częścią lokalnej tradycji i podstawą budowania zaufania.

17 Zob. Monika Kotowska i Bartosz Zając, „Problematyka korupcji w warunkach penitencjarnych w opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej”, *The Prison Systems Review* 118, nr 1 (2023): 43–70, <https://doi.org/10.52694/thpsr.118.2>.

18 Samuel P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, 9 wyd., tłum. Hanna Jankowska (Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, 2007), 46–77.

19 Huntington, 174–226.

20 Geert Hofstede i in., *Kultury i organizacje: Zaprogramowanie umysłu*, 3 wyd., tłum. Małgorzata Durska (Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2011).

Źródło: „Mapa cywilizacji, oparta na publikacji Huntingtona «Zderzenie cywilizacji»”, dostęp 10 grudnia 2025, <https://www.techpedia.pl/index.php?str=tp&no=19999>.

Rysunek 1. Mapa cywilizacji według model podziału świata Huntingtona

Zupełnie inaczej taka sama sytuacja zostanie zinterpretowana w krajach nordyckich lub anglosaskich, bowiem dodatkowe wynagradzanie za wykonywanie obowiązków służbowych może łatwo zostać ocenione jako niemoralne i godne potępienia z uwagi na korupcyjny wydźwięk. Wyzwaniem jest określenie granicy pomiędzy upominkiem jako wyrazem wdzięczności a łapówką. Potencjalnie niebezpieczne jest traktowanie prezentów jako standardu i każdorazowe oczekiwanie odwzajemnienia się za każdą drobną przysługę. Co więcej, kraje charakteryzujące się niższym poziomem usług publicznych oraz słabym zaufaniem do państwa stają się jeszcze bardziej podatne na normalizowanie prezentów mających na celu przyspieszenie załatwienia sprawy. Pogłębione badania Transparency International znajdują korelacje pomiędzy powszechnym wręczaniem prezentów a normalizowaniem korupcji, w konsekwencji czego dostęp do usług publicznych jest uwarunkowany wręczeniem upominku²¹.

Tego typu zależności stwarzają trudną do sprecyzowania granicę moralności i kultury, a w konsekwencji większe narażenie i społeczne przyzwolenie na korupcję. Jeszcze poważniejszym zagrożeniem staje się instytucjonalne zakorzenienie zachowań korup-

21 Jakub Purchla, *Państwo wobec korupcji: Analiza skuteczności Centralnego Biura Antykorupcyjnego jako służby specjalnej powołanej do zwalczania korupcji w Polsce* (Księgarnia Akademicka Publishing, 2023), <https://doi.org/10.12797/9788381387880>.

cyjnych, gdyż w konsekwencji może prowadzić to do korupcji systemowej i braku poczucia winy u osób zaangażowanych w ten rodzaj przestępczości. Na drugiej szali znajdują się społeczeństwa kręgu cywilizacji zachodniej, dla których prezenty nie są normą, wobec czego każdorazowa próba wyrażenia wdzięczności może być postrzegana jako niemoralna.

Pomimo że model podziału świata Huntingtona zyskał powszechne uznanie oraz umożliwia w uproszczony sposób zobrazowanie różnic pomiędzy cywilizacjami, należy wskazać na ograniczenia jego teorii. Opisane przez niego schematy i założenia stanowią pewne uproszczenie skomplikowanych zależności, jakie zachodzą pomiędzy kulturami. Wydaje się również, że niewystarczająco uwzględnione zostały czynniki ekonomiczne, które często determinują zachowania jednostek, jak i rola globalizacji. Przepływy ludzi, których intensywność obserwowano m.in. w ostatnich dekadach, spowodowały, że nastąpiło przemieszczenie cywilizacji. Kulturey nie są jednorodne, ulegają przemianom, ewoluują, przez co nie jest możliwe stwierdzenie z całą pewnością posiadania określonych cech przez grupy zamieszkujące dane terytorium²².

5. Determinanty poziomu korupcji w państwach skandynawskich

Analiza korupcji w kontekście jej społecznych oraz ekonomicznych okoliczności odgrywa istotną rolę, gdyż czynniki te mogą sprzyjać zjawisku korupcji lub ograniczać częstotliwość jej występowania. W prezentowanym artykule autorzy zdecydowali się dokonać analizy czynników społeczno-kulturowych na przykładzie wybranych państw Europy i Azji. Analizie poddano państwa skandynawskie, reprezentujące europejskie (zachodnie) wartości oraz charakteryzujące się specyficznymi okolicznościami, w jakich omawiane zjawisko nie ma podatnego gruntu do rozwoju. Ponadto analizie poddano zlokalizowane na kontynencie azjatyckim Indie oraz Chiny. Są to państwa o dynamicznym rozwoju i znacznym potencjale gospodarczym, które systematycznie zyskują status potęg regionalnych i globalnych, mierząc się jednocześnie z głębokim problemem korupcji.

Do państw skandynawskich zalicza się Norwegię, Szwecję i Danię. To pojęcie nie obejmuje Finlandii, której terytorium tylko częściowo znajduje się na Półwyspie Skandynawskim i która charakteryzuje się odrębnością kulturową i historyczną, kształtowaną poza tradycją wikingów, mitologią nordycką oraz odmiennymi dziejami politycznymi. Przy okazji przywoływanej klasyfikacji warto wspomnieć także gru-

22 Arjun Appadurai, *Nowoczesność bez granic: Kulturowe wymiary globalizacji*, tłum. Zbigniew Pucek (Universitas, 2005), 57–65.

pę państw nordyckich, która oprócz trzech wymienionych państw skandynawskich obejmuje Europę Północną z uwzględnieniem Islandii i Finlandii, a także terytoria autonomiczne: Wyspy Owcze, Grenlandię, Wyspy Alandzkie²³. W niniejszym tekście autorzy skupiają się wyłącznie na trzech pierwszych wymienionych państwach, ograniczając się do Skandynawii. Wybór tej grupy państw jest podyktowany specyficznymi warunkami, jakie je charakteryzują. Zgodnie z raportem CPI państwa skandynawskie osiągnęły następujące wyniki: Dania – 1. miejsce w rankingu z wynikiem 89, Norwegia – 4. miejsce z wynikiem 81 oraz Szwecja – 6. miejsce z wynikiem 80. Wymienione państwa stanowią czołówkę CPI 2025, dlatego zdecydowano o przeanalizowaniu wskazanych państw oraz porównaniu ich z podmiotami azjatyckimi.

Skandynawia charakteryzuje się wysokim poziomem zaufania społecznego oraz instytucjonalnego, z tego względu działania ukierunkowane na omijanie prawa nie są powszechne ani akceptowalne²⁴. Zaufanie do rządu w Szwecji wśród 43% obywateli jest wysokie lub umiarkowanie wysokie, co stanowi wynik wyższy o 4% niż średnia dla państw grupy OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). W przypadku Norwegii zdecydowana większość obywateli (71%) jest zadowolona z usług administracyjnych w swoim kraju, co stanowi istotny czynnik zaufania do służby cywilnej (średnia OECD to 66%). Ponadto 59% Norwegów jest zadowolonych z systemu opieki zdrowotnej, w porównaniu z 52% w OECD. Co szczególnie istotne przy omawianej tematyce, 56% Norwegów uważa, że urzędnik odmówiłby przyjęcia łapówki za przyspieszenie załatwienia sprawy, podczas gdy średnia OECD wynosi 36%²⁵. Nie bez znaczenia dla przytaczanych powyżej wskaźników pozostają egalitaryzm oraz wysoki poziom życia. Skandynawia charakteryzuje się płaskimi strukturami dochodów oraz rozbudowaną opieką ze strony państwa. Bezpieczeństwo socjalne jest dostępne dla każdego obywatela. Te czynniki tworzą okoliczności, które nie sprzyjają podejmowaniu kroków niezgodnych z prawem, a urzędnicy i obywatele nie są skłonni do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodu wykraczających poza granice legalności²⁶.

23 Adam Zeidan, „Nordic Countries”, Britannica, 27 maja 2026, dostęp 21 kwietnia 2025, <https://www.britannica.com/place/Nordic-countries>.

24 „OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Norway”, 10 lipca 2024, dostęp 17 maja 2025, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/norway_d9a67b9b-en.html.

25 „OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results”.

26 Bo Rothstein, *Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach*, Qoq Working Paper Series 9 (University of Gothenburg; The Quality of Government Institute, 2010).

W kontekście kulturowych czynników determinujących korupcję w Skandynawii warto wspomnieć prawo Jante (duń. *Janteloven*, norw. *Janteloven*). Stanowi ono nieformalny kulturowy kodeks postępowania i ma istotny wpływ na kształtowanie tożsamości Skandynawów, a pośrednio także na ograniczanie korupcji. Prawo Jante sformułował pisarz Aksel Sandemose w wydanej w 1933 roku powieści *En flyktning krysser sitt spor*²⁷. Funkcjonuje ono współcześnie jako norma społeczna, która kładzie nacisk na przeciwdziałanie egoizmowi, stygmatyzację nagłego wzbogacenia się, przedkładanie dobra wspólnego nad interes indywidualny. Pierwsza z dziesięciu zasad prawa Jante: „Nie myśl, że jesteś kimś wyjątkowym”, pomimo że bywa krytykowana za ograniczanie wolności, piętnowanie indywidualizmu i kreatywności, przynosi wymierne korzyści w postaci wysokich pozycji omawianych państw w rankingach zaufania społecznego oraz niskiego poziomu korupcji²⁸.

Kraje skandynawskie posiadają specyficzne uwarunkowania transparentności, które wyróżniają je spośród innych obszarów świata. Jednym z przykładów takich działań, mających wpływ na niski poziom korupcji, jest jawność publiczna, m.in. w zakresie finansów. W Szwecji funkcjonuje rejestr podatkowy, tzw. Taxeringskalendern (<https://taxeringskalendern.se/>)²⁹, który umożliwia sprawdzenie dochodów finansowych wszystkich mieszkańców kraju. Oprócz tego Szwecja udostępnia bazę danych Ratsitkatalogen (<https://www.ratsit.se/ratsitkatalogen>), która poza poziomem wynagrodzeń, uwzględnia informacje o problemach z płatnościami. Podobne rozwiązania posiada Norwegia, która publikuje corocznie tzw. Skatteetaten (<https://www.skatteetaten>). Udostępnia też listy za dany rok dochodowy, które publikowane są według osób i firm. Ponadto umożliwia także sprawdzenie, kto przeglądał nasze dane o dochodach, co ma w swoich założeniach zniechęcać osoby postronne do sprawdzania wynagrodzeń innych osób. W przypadku Danii podobne rozwiązania funkcjonują wyłącznie w odniesieniu do przedsiębiorstw (tzw. Selskabsskat; <https://sktst.dk/selskabsskat>), nie zaś osób fizycznych, które w tym zakresie są chronione tajemnicą skarbową..

Niski poziom korupcji w Skandynawii jest konsekwencją szeregu barier, zarówno społecznych, kulturowych, jak też instytucjonalnych. Silne społeczeństwo obywatelskie, które identyfikuje się z państwem oraz jego instytucjami, stanowi przykład skutecznych rozwiązań zapobiegających rozwojowi korupcji w tych krajach.

27 Wydanie polskie zob. Aksel Sandemose, *Uciekinier przecina swój ślad: Opowieść o dzieciństwie mordercy*, 2 wyd., tłum. Iwona Zimnicka (Wydawnictwo Czarne, 2021).

28 Sandemose, 73–78.

29 Umożliwia sprawdzenie dochodu z pracy zarobkowej oraz zyski z kapitału wszystkich mieszkańców Szwecji, zawiera także listę, na której można zobaczyć osoby o najwyższych dochodach w swojej gminie oraz lista dla całej Szwecji uwzględniającą setkę osób o najwyższych dochodach w kraju.

6. Uwarunkowania korupcji w wybranych państwach Azji

Jednym z istotniejszych uwarunkowań korupcji jest otoczenie społeczne. W zależności od warunków, w jakich żyje jednostka, m.in.: rozwoju ekonomicznego regionu, występowania nierówności w zakresie dochodu, dostępu do edukacji i w konsekwencji – poziomu wykształcenia, a także zaufania do instytucji państwowych, odbiór i występowanie zjawiska korupcji będą znacząco różne. W kontekście azjatyckim analizie poddano Indie oraz Chiny, które w rankingu CPI 2025 znajdują się odpowiednio na 96. miejscu z wynikiem 38 oraz na 76. miejscu z wynikiem 43. Wyniki te znacząco różnią się od przytoczonych wcześniej przykładów państw skandynawskich.

Indie są państwem o największym potencjale demograficznym na świecie. W 2023 roku przewyższyły Chiny pod względem populacji, osiągając liczbę ponad 1,47 mld³⁰ obywateli. Mimo to przyrost naturalny w Indiach systematycznie spada, co jest konsekwencją spadku dzietności. W 2026 roku odnotowano dzietność na poziomie 1,9 żywych urodzeń na kobietę. Obecnie Indie są szóstą gospodarką świata: PKB: 4,15 bln USD i wzrost PKB na poziomie 6,48%. Intensywna ekspansja ekonomiczna jest możliwa dzięki wspomnianemu kapitałowi ludzkiemu, ale także potencjałowi sektora IT oraz usług, co stawia go w globalnym hubie produkcyjnym³¹.

Pomimo intensywnego rozwoju gospodarczego Indie są również państwem borykającym się z problemem korupcji, który w tym przypadku jest zjawiskiem strukturalnym. Problem jest głęboko zakorzeniony w społeczeństwie, które charakteryzuje się znacznym rozwarstwieniem. Pomimo wysokiego poziomu nominalnego PKB oraz intensywnego rozwoju gospodarki wskaźnik *per capita* wynosi jedynie 2400 USD. Występowanie wysokiego poziomu nierówności społecznych nasila korupcję, która może być konsekwencją poczucia niesprawiedliwości wśród mniej uprzywilejowanych grup³². Geneza problemu nierówności społecznych sięga starożytności, kiedy ukształtował się system kastowy. Ten indyjski podział społeczeństwa ustanawiał grupy (kasty), których członkowie nie mieli możliwości zmiany swojego położenia ani wykonywanego zawodu, i regulował całość relacji społecznych³³. Wprawdzie dyskryminacja

30 „Indie – dane demograficzne”, dostęp 15 maja 2026, <https://www.worldometers.info/pl/demografia/indie-demografia/>.

31 Ministry of Health and Family Welfare. Government of India, *National Family Health Survey (NFHS-5), 2019-21: India Report* (International Institute for Population Sciences, 2022).

32 Kumar Shaurav i in., „Understanding Corruption in India: Determinants, Nonlinear Dynamics and Policy Implications”, *International Journal of Emerging Markets* 20, nr 8 (2024): 3315–3340, <https://doi.org/10.1108/ijem-08-2023-1273>.

33 Zob. Krzysztof Iwanek i Adam Burakowski, *Indie: Od kolonii do mocarstwa 1857–2013* (Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013), 145–148.

z uwagi na kasty została zakazana w 1950 roku³⁴, jednak podział ten wciąż ma wpływ na życie społeczne. Powszechnym zjawiskiem jest faworyzowanie własnej grupy przy zatrudnianiu czy codziennej pracy urzędów. Dostęp do kapitału społecznego i politycznego jest inny w zależności od kasty. Taki stan rzeczy może skłaniać do szukania nieuczciwych sposobów poprawy sytuacji ekonomicznej, ale także stwarzać okazje do nadużywania swojej pozycji przez osoby sprawujące władzę.

Chiny w przywoływanym raporcie percepcji korupcji zostały sklasyfikowane na 76. miejscu z wynikiem 43. Jest to rezultat lepszy o 20 pozycji w stosunku do klasyfikacji Indii. Chiny mieszczą się w połowie skali, co świadczy o tym, że problem korupcji jest wyzwaniem również dla Pekinu. Rząd chiński przyznaje otwarcie, iż korupcja stanowi realny problem, który może zakłócać rozwój gospodarczy. Korupcja w Chinach wiąże się z dwoma rodzajami problemów i potencjalnych konsekwencji – konflikty wewnątrz partii, które stanowią zagrożenie dla stabilności władzy Komunistycznej Partii Chin (KPCh), oraz zniechęcenie do zagranicznych inwestycji w Chińskiej Republice Ludowej (ChRL)³⁵.

Wśród uwarunkowanych społecznie i kulturowo powodów wysokiego poziomu korupcji w ChRL wymieniłem należy tzw. *guanxi*³⁶. Istota powiązań *guanxi* ma swoje korzenie w konfucjanizmie, który jako system reguł jest wciąż aktualny. Nauki Konfucjusza kładły silny nacisk na szacunek wobec starszych, przedkładanie interesów grupowych ponad indywidualne, dbałość o relacje, lojalność wobec swojej grupy, troska o harmonię itd. Konfucjanizm bywa określany jako zbiór praktycznych zasad stosowanych w ramach systemu powiązań, jakim jest *guanxi*. Jej fundamentem jest zasada wzajemności, czyli wymiana przysług, które należy spłacać. Takie zachowanie nosi znamiona nepotyzmu. Ponadto podtrzymywanie dobrych relacji w ramach *guanxi* wymaga wymieniać prezentów, które na europejskim gruncie odebrano by jako łapówkarstwo³⁷. Strategiczne znaczenie *guanxi* obrazują badania Meiling Wong, która analizując ponad 1500 przedsiębiorstw w Chinach (uwzględniając zarówno

34 Zasady równości wszystkich obywateli Indii wobec prawa reguluje Konstytucja, która została przyjęta 26 listopada 1949 roku i weszła w życie w 1950 roku. Konstytucja wprowadza zakaz dyskryminacji (art. 14 i 15) oraz znosi tzw. „niedotykalność” (art. 17). The Constitution of India as of 1 May 2026, dostęp 15 maja 2026, <https://cdnbbsr.s3waas.gov.in/s380537a945c7aaa788ccfcdf1b99b5d8f/uploads/2024/07/20240716890312078.pdf>.

35 Andrew Wedeman, *Double Paradox: Rapid Growth and Rising Corruption in China* (Cornell University Press, 2012).

36 Chińskie 关系 można tłumaczyć jako połączenie słów „troskliwy, „zamknięty” oraz „system”. Oznacza system relacji i znajomości osobistych, które często determinują podejmowane decyzje prywatne i biznesowe.

37 Peikai Li i in., „Differentiating Between Gift Giving and Bribing in China: A Guanxi Perspective”, *Ethics & Behavior* 32, nr 4 (2021): 307–325, <https://doi.org/10.1080/10508422.2021.1896363>.

firmy lokalne, jak i zagraniczne), udowodniła, że czynnikiem decydującym o współpracy są relacje w ramach *guanxi*, a nie ekonomiczna kalkulacja³⁸. Guanxi jest stałym elementem krajobrazu chińskiego, konstytuując działalność biznesową, wzbudzając trudności w zrozumieniu sieci powiązań przez Europejczyków. Jedną z głównych różnic między *guanxi* a networkingiem w zachodnim rozumieniu jest perspektywa tworzenia i powiązań sieciowych. Relacje biznesowe w świecie zachodnim mają charakter transakcyjny i pragmatyczny, w azjatyckim zaś powiązania mają perspektywę długofalową, wiążą się z określonymi konsekwencjami w zachowaniach, które są uwarunkowane zobowiązaniami wobec osób będących częścią *guanxi*³⁹.

Wnioski

Celem artykułu było przedstawienie istoty korupcji oraz różnic w jej postrzeganiu w życiu codziennym i przestrzeni publicznej wybranych państw, zróżnicowanych pod względem kulturowym i społecznym. Autorzy artykułu przedstawili zjawisko korupcji z perspektywy europejskiej i azjatyckiej, bazując na specyficznych uwarunkowaniach typowych z jednej strony dla państw skandynawskich, z drugiej – dla Indii oraz Chin. Z uwagi na różnorodność uwarunkowań, w jakich znajdują się decydenci, ocena niektórych zachowań oraz ich umotywowanie są trudne, ponieważ wymagają uwzględnienia zarówno indywidualnego kontekstu danej sytuacji, jak i złożonych czynników wpływających na ostateczne decyzje. Szczególnie istotnym czynnikiem podczas analizy zjawisk opisanych w artykule okazał się kontekst kulturowy, który w znacznym stopniu determinuje zachowania jednostek w omawianych regionach. Można założyć, że sieci powiązań oraz kultura dawania prezentów, zarówno w sytuacjach biznesowych, jak i prywatnych, sprzyjają normalizowaniu „miękkiej korupcji”. Ponadto w państwach, gdzie zaufanie do instytucji publicznych jest niskie, korupcja jest społecznie akceptowalna, a dostęp do zasobów materialnych jest ograniczony, w wyniku czego jednostki uciekają się do nielegalnych praktyk, aby zwiększyć swoją skuteczność oraz sprawczość w swoich codziennych działaniach. Jednocześnie posiadanie przez państwo jasnych i czytelnych norm prawnych ogranicza skalę korupcji. Zrozumienie społecznych determinantów jest kluczowe dla opracowania skutecznych strategii antykorupcyjnych, które są ważne w przypadku instytucji i korporacji międzynarodowych, charakteryzujących się wysokim poziomem międzykulturowości wśród

38 Meiling Wong, „Guanxi and Its Role in Business”, *Chinese Management Studies* 1, nr 4 (2007): 257–276, <https://doi.org/10.1108/17506140710828532>.

39 Joanna Cygler, „Guanxi – chińska koncepcja sieci”, *Przegląd Organizacji*, 2011, 14–18, <https://doi.org/10.33141/po.2011.06.04>.

swojego personelu. Prezentowane treści, zwłaszcza azjatycki kontekst tematyki, nie stanowią próby usprawiedliwienia korupcji, która, zdaniem autorów, jest zjawiskiem jednoznacznie negatywnym i mającym destrukcyjny wpływ na jednostkę, społeczeństwa i instytucje państwowe jako całość.

Czynnikiem, który pełni funkcję demotywną wobec działań korupcyjnych, jest posiadanie wiedzy lub możliwość jej pozyskania. Edukacja często stanowi czynnik kształtujący perspektywę moralną, zaszczenia wartości, a także stanowi wyznacznik dalszych działań, w tym tych dotyczących percepcji i braku powielania zjawiska korupcji. Obserwuje się korelacje poziomu rozwoju ekonomicznego z korupcją. Im wyższy poziom zaawansowania gospodarki, tym zachowania korupcyjne są rzadsze⁴⁰. Co więcej, intensywność zjawiska może się zmieniać w obrębie tego samego kraju na przestrzeni lat, wraz ze zmianą sytuacji gospodarczej i rozwojem ekonomicznym⁴¹. W związku z powyższym oraz mając na uwadze transparentność państw skandynawskich, inwestycje w kształcenie oraz budowanie świadomości od najmłodszych lat wydają się jednym z najskuteczniejszych sposobów walki z korupcją.

References/Bibliografia

AKTY PRAWNE

The Constitution of India as of 1 May 2026. Dostęp 15 maja 2026. <https://cdnbbsr.s3waas.gov.in/s380537a945c7aaa788ccfcdf1b99b5d8f/uploads/2024/07/20240716890312078.pdf>.

OPRACOWANIA

Appadurai, Arjun. *Nowoczesność bez granic: Kulturowe wymiary globalizacji*. Tłumaczenie Zbigniew Pucek. Universitas, 2005.

Ashforth, Blake E. i Vikas Anand. „The Normalization of Corruption in Organizations”. *Research in Organizational Behavior* 25 (2003): 1–52. [https://doi.org/10.1016/s0191-3085\(03\)25001-2](https://doi.org/10.1016/s0191-3085(03)25001-2).

Blicharz, Marlena i Dawid Pająk. „Rola organizacji sportowych i organów ścigania w zwalczaniu matchfixingu: Perspektywa europejska i azjatycka”. *Wiedza Obronna*, Early View 2026. <https://doi.org/10.34752/52D91113>.

Chodak, Paweł, red. *Korupcja a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, 2013.

Cygler, Joanna. „Guanxi – chińska koncepcja sieci”. *Przegląd Organizacji*, 2011, 14–18. <https://doi.org/10.33141/po.2011.06.04>.

40 Zob. m.in. Ghulam Shabbir i Abdul Butt, „Socioeconomic Determinants of Corruption: A Cross Country Evidence and Analysis”, *Journal of Economics Studies* 10, nr 10 (2014): 79–104.

41 Przykładem mogą być kraje Europy Środkowo-Wschodniej, które w wyniku transformacji politycznej zrestrukturyzowały gospodarkę w wolnorynkową, otwierającą się na współpracę z Europą Zachodnią.

- Graycar, Adam. „Corruption: Classification and Analysis”. *Policy and Society* 34, nr 2 (2015): 87–96. <https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2015.04.001>.
- Hac, Piotr. „Ewolucja systemu zwalczania korupcji w Polsce po 1990 roku jako czynnik zwiększający ochronę prawną osób pełniących funkcje publiczne”. W *Wyzwania i zagrożenia w działalności funkcjonariuszy publicznych w zakresie bezpieczeństwa publicznego w Polsce: Wybrane aspekty*, redakcja Tomasz Kośmider i Julia W. Tocicka. Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, 2023.
- Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede i Michael Minkov. *Kultury i organizacje: Zaprogramowanie umysłu*. 3 wyd. Tłumaczenie Małgorzata Durska. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2011.
- Huntington, Samuel P. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. 9 wyd. Tłumaczenie Hanna Jankowska. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, 2007.
- Iwanek, Krzysztof i Adam Burakowski. *Indie: Od kolonii do mocarstwa 1857–2013*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Kotowska, Monika i Bartosz Zajęc. „Problematyka korupcji w warunkach penitencjarnych w opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej”. *The Prison Systems Review* 118, nr 1 (2023): 43–70. <https://doi.org/10.52694/thpsr.118.2>.
- Li, Peikai, Jian-Min Sun i Toon W. Taris. „Differentiating Between Gift Giving and Bribing in China: A Guanxi Perspective”. *Ethics & Behavior* 32, nr 4 (2021): 307–325. <https://doi.org/10.1080/10508422.2021.1896363>.
- Mączyński, Marek. „Prawa i obowiązki osób pełniących funkcje publiczne”. W *Korupcja i antykorupcja: Wybrane zagadnienia*, redakcja Jerzy Kosiński, Krzysztof Krak i Anny Koman, t. 2. Centralne Biuro Antykorupcyjne, 2012.
- Ministry of Health and Family Welfare. Government of India. *National Family Health Survey (NFHS-5), 2019-21: India Report*. International Institute for Population Sciences, 2022.
- Purchla, Jakub. *Państwo wobec korupcji: Analiza skuteczności Centralnego Biura Antykorupcyjnego jako służby specjalnej powołanej do zwalczania korupcji w Polsce*. Księgarnia Akademicka Publishing, 2023. <https://doi.org/10.12797/9788381387880>.
- Rosiak, Marcin. „Diagnoza czynników korupcyjnych w środowisku służby i w pracy w Służbie Więziennej”. *Law, Education, Security*, Special Issue 1 2024, 233–249. <https://doi.org/10.52694/ThPSR.2024.10>.
- Rothstein, Bo. *Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach*. Qoq Working Paper Series 9. University of Gothenburg; The Quality of Government Institute, 2010.
- Sandemose, Aksel. *Uciekinier przecina swój ślad: Opowieść o dzieciństwie mordercy*. 2 wyd. Tłumaczenie Iwona Zimnicka. Wydawnictwo Czarne, 2021.
- Shabbir, Ghulam i Abdul Butt. „Socioeconomic Determinants of Corruption: A Cross Country Evidence and Analysis”. *Journal of Economics Studies* 10, nr 10 (2014): 79–104.
- Shaurav, Kumar, Abdhut Deheri i Badri Narayan Rath. „Understanding Corruption in India: Determinants, Nonlinear Dynamics and Policy Implications”. *International Journal of Emerging Markets* 20, nr 8 (2024): 3315–3341. <https://doi.org/10.1108/ijem-08-2023-1273>.
- Smolarek, Karion. „Korupcja w sporcie”. *Kwartalnik Policyjny*, nr. 1–2 (2023): 89–91.
- Tanzi, Vito. „Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures”. *IMF Working Papers* 98, nr 63 (1998): 1–39. <https://doi.org/10.5089/9781451848397.001>.

- Wawrzusiszyn, Andrzej. „Społeczna percepcja korupcji: Norma czy zagrożenie bezpieczeństwa?” W *Korupcja a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, 2013.
- Wedeman, Andrew. *Double Paradox: Rapid Growth and Rising Corruption in China*. Cornell University Press, 2012.
- Wiatrowski, Piotr. „Zjawisko korupcji i jego penalizacja w ujęciu historycznym (cz. I)”. *Palestra* 51, nr. 7–8 (2006): 185–192.
- Wong, Meiling. „Guanxi and Its Role in Business”. *Chinese Management Studies* 1, nr 4 (2007): 257–276. <https://doi.org/10.1108/17506140710828532>.

NETOGRAFIA

- „Anticorruption Fact Sheet”. World Bank Group, 19 lutego 2020. Dostęp 10 sierpnia 2025. <https://tiny.pl/npj6q1b7>.
- „Corruption”. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 13 października 2023. Dostęp 21 grudnia 2025. <https://plato.stanford.edu/entries/corruption/>.
- „Indie – dane demograficzne”. Dostęp 15 maja 2026. <https://www.worldometers.info/pl/demografia/indie-demografia/>.
- „Mapa cywilizacji, oparta na publikacji Huntingtona «Zderzenie cywilizacji»”. Dostęp 10 grudnia 2025. <https://www.techpedia.pl/index.php?str=tp&no=19999>.
- „OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Norway”, 10 lipca 2024. Dostęp 17 maja 2025. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/norway_d9a67b9b-en.html.
- Transparency International. „Corruption Perception Index 2025”. Dostęp 5 lutego 2026. <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>.
- Zeidan, Adam. „Nordic Countries”. Britannica, 27 maja 2026. Dostęp 21 kwietnia 2025. <https://www.britannica.com/place/Nordic-countries>.